

Digníssimes autoritats, senyores i senyors:

Iniciarem la nostra exposició amb les mateixes paraules amb què encetà Mn. Josep Salord el sermó, que realitzà el dia de Sant Antoni de 1953, a la nostra Catedral, on deia:

“Amb el fet que avui commemoram, Menorca se renova totalment, comença de bell nou la seva història i els seus pobladors comencen a ser menorquins, en el sentit que de llavors ençà donam a aquesta paraula. És aquesta, per tant, la festa més menorquina”.

El contingut d'aquesta introducció, tal com podem comprovar, centra l'itinerari vital del seu autor.

PERFIL INTEL·LECTUAL I HUMÀ

Josep Salord i Farnés va néixer a Ciutadella de Menorca, el 16 d'octubre de 1911, per tant, acabam de celebrar el primer centenari del seu naixement, en una família que, si atenem les seves actuacions posteriors, ens adonarem que s'hi degué cultivar un caliu molt proper a l'entorn cultural menorquí. Aquesta afirmació és avalada per la dedicatòria que plasmà a la seva obra, *Pro aris et focis*: “A la bona memòria dels meus pares que, amb la sang, em comunicaren l'esperit i l'amor de la nostra terra”.

El jove Josep Salord fou un bon estudiant, d'una puresa espiritual innegable, amb una arrelada passió per la lectura i ferm en les seves conviccions. L'amor a la terra i a la llengua pròpies foren qualitats innates en ell, d'acord amb el testimoniatge personal de qui el conegué des de la primera joventut, i aquestes condicions marcaren les seves actuacions, al llarg de tota la vida.

L'1 d'octubre de 1925, quan era a punt de complir els 14 anys, ingressà al Seminari Diocesà de Menorca, on tingué de professor, entre d'altres, l'historiador Rafel Bosch Ferrer, que influí notablement, en la seva formació.

L'any 1943, una vegada ordenat sacerdot, fou destinat a la parròquia de Sant Cristòfol des Migjorn, una població que romania, en aquell moment, gairebé aïllada pel fet que, únicament, hi anava un correu dues vegades per setmana.

Les condicions de vida a la petita població foren molt dures: "aquesta és una vida completament diferent. Hi ha ací molt de silenci, molta quietud, molta pau i ... molta soledat". Són les paraules que adreçà al seu amic Marcel Martínez, el mes de març de 1944.

Al llarg dels vuit anys que visqué en aquella vila tractà de conservar les tradicions i mantingué viu l'ús formal de la nostra llengua, emprant-la en els sermons.

La tardor de 1951, retornà a Ciutadella i exercí el càrrec de vicari de la parròquia de Sant Francesc, que ocupà fins a finals de 1957, en què fou nomenat beneficiat de la Catedral.

Exercí, mentrestant, de professor en el Seminari, impartint les assignatures de Llengua i Literatura Llatines, Grec, Llengua Espanyola i Catalana i Literatura Universal. Cal dir que el Seminari, en aquella època, era un poc la universitat menorquina i molts dels alumnes que hi estudiaven era perquè no comptaven amb recursos suficients per sortir fora. Era un centre molt actiu i dinàmic i estava molt implicat en la problemàtica de la nostra societat.

Quant al seu perfil humà, hem de dir que fou un home poc convencional i poc cerimoniós. No fou hipòcrita i no s'escandalitzà mai de res, perquè era molt tolerant. Era un home de poble, senzill i humà i de les seves qualitats destacaríem, sobretot, la humilitat. Aquesta manera de ser aconseguia que fos molt fàcil connectar amb ell, ja que la seva actitud humana, el feia una persona extremadament accessible. Per això arribà fàcilment al poble.

Destacà, sobretot, per la seva intel·lectualitat i des de ben jove desplegà un gran interès per la llengua i en fou un estudiant autodidacte. El seu pensament recollia, plenament, la Conquesta de Menorca com l'expansió de la llengua i la cultura catalanes a les illes i aquest fet fou, indubtablement, l'essència que marcà les seves actuacions vitals. Per això, lluità per aconseguir que el seu ús fos un fet normal dins la nostra comunitat.

Tot i que no proclamà mai la seva ideologia política, semblava que, d'acord amb l'educació rebuda, tenia un pensament catòlic tradicional de caràcter conservador i fou un capellà com cal. Sempre intentà mantenir-se al marge de les actuacions marcades per un rerefons polític, tot i que tenia una qüestió ben clara: els menorquins formam part d'una unitat territorial natural, amb idèntiques arrels històriques, amb una cultura i una llengua comuna, rebudes gràcies a l'expansió territorial, assolida per Alfons III.

Cal afegir que, malgrat l'actitud de fermesa que adoptà amb el tema de la llengua, fou molt respectat per tots els estaments de la societat de l'època i no fou mai considerat rebel per les autoritats, perquè portà la seva empresa amb docilitat i sense combativitat, un tarannà que canvià, a la primèria dels anys 60, en què esclatà la problemàtica de la llengua a la litúrgia, arran de les conclusions del Concili Vaticà II. En aquell moment, féu sentir, amb força, la seva veu, tot defensant el català i no el castellà, com a vernacle de Menorca.

L'eclosió de la seva projecció cultural fora de Menorca es produí a partir dels anys 50. En aquell moment inicià la publicació de la seva obra, la correspondència amb Francesc de B. Moll i, més tard, amb Josep Mascaró Pasarius, quan aquest es traslladà a Mallorca per dedicar-se a l'Arqueologia. Ambdós personatges constituïren el seu enllaç amb els intel·lectuals mallorquins, amb alguns dels quals mantingué també una relació epistolar. Això féu possible la seva integració dins l'eix vertebrador de la cultura autòctona, al llarg dels anys 50-60.

És precisament la correspondència mantinguda amb Francesc de B. Moll que ens documenta sobre la confiança que aquest diposità en el nostre sacerdot i que es fa evident mitjançant diferents fets:

En primer lloc, quan li encarregà la correcció de les proves d'una carta oberta als ferrerriencs, sobre la manera d'escriure el nom de Ferreries, perquè deia que "volia evitar que, amb tantes variants que sortien d'aquest nom, aparegués alguna errada d'impremta que desvirtués el seu raonament". En segon lloc, quan Mn. Josep Salord li proposà la publicació d'algun manual de gramàtica, a la col·lecció *Les Illes d'Or*, el fillol li respongué: "i vostè, no es veuria amb cor de fer qualche llibret per a *Les Illes*? Necessitam col·laboració menorquina. Veiam si s'anima!".

La confiança que tenia en ell és reiterada quan Moll preparava la ponència "L'ús del vernacle en la litúrgia a les illes Balears", que havia de presentar al Congrés de Montserrat, el juliol de 1965, ja que li demanà informació per saber què s'havia fet a Menorca sobre aquest aspecte. Li demanà, a més a més, un exemplar de les coses que s'hi havien publicat, per tal d'aconseguir que fos una espècie de Koiné aprofitable a totes les regions.

D'altra banda, també hem pogut comprovar que Moll mantingué contactes amb diferents personatges menorquins, tots integrats dins el món cultural menorquinista del moment: Josep Al·lès Quintana, del setmanari *El Iris* i alcalde de Ciutadella; Josep Antoni Pons Roca, president de Joventuts Musicals; Antoni Moll, poeta; Damià Coll Al·lès, director de Ràdio Popular de Menorca; Andreu Murillo, historiador; Joan Timoner Petrus, poeta; Domingo Marquès; Llorenç Olives, etc. Atès que tots ells estaven relacionats, de manera més o menys estreta amb Mn. Josep Salord, aquest n'actuà de pont. En alguns casos, la relació fou iniciada arran del curs de català per correspondència per a professors menorquins, engegat l'any 1965 pel mateix Moll, del qual féu tutor responsable Mn. Josep Salord.

La relació epistolar mantinguda amb Josep Mascaró Pasarius, per la seva banda, explícita, sobretot, l'amistat que uní ambdós corresponents, basada en el coneixement mutu i en la comunió d'interessos. Cal dir que la trobam impregnada d'admiració de Josep Mascaró cap al nostre sacerdot, la qual cosa queda clarament definida a la carta que aquest li adreça després de la publicació conjunta de l'Acta de Constantinoble; on li deia: "No faig més que mirar una i altra vegada els preciosos documents. He quedat molt satisfet i no planc cap dels sacrificis fets perquè fos una realitat l'edició facsímil de l'Acta. Tot ha quedat compensat i cosa més. Sobretot quan consider que sense jo haver fet res en el pla investigatiu, el meu nom junt amb el vostre, figura al peu de la Introducció i dedicatòria. Certament aquesta fulla de llover no em pertany. Per altra part, l'honor és doble, per quedar així lligat a la millor bibliografia de l'Acta i per compartir la "paternitat" amb vós, que sou, -us jur que ho crec de tot cor-, un dels més preparats i honorats investigadors contemporanis del nostre passat històric".

Cal afegir que Mn. Josep Salord col·laborà en la normalització d'alguns dels treballs publicats per Mascaró, un fet confirmat per les dedicatòries que l'autor li adreça: "Per l'estimat amic Mn. Josep Salord, Pvre. que tant me va ajudar en la redacció dels noms geogràfics d'aquesta carta" (es referia al Mapa Arqueològic de la illa de Menorca).

Una altra amistat que no podem oblidar és la mantinguda amb Jordi Baulies, secretari del nostre Ajuntament en aquell moment que, quan cercava informació per a l'elaboració de l'obra *Menorca. Notes geogràfiques*, contactà amb Mn. Josep Salord. La dedicatòria que li adreça l'autor confirma tant el seu agraïment com el paper desenvolupat pel sacerdot dins el menorquinisme d'aquella època: "A Mn. Josep

Salord i Farnés, capdavanter de la nostra cultura autèntica, amb l'agraïment i l'amistat". Aquesta amistat culminà en la petició que Baulies féu a l'Ajuntament, en la conferència "Suggerències actuals en el nou de juliol" d'un reconeixement pòstum a Mn. Josep Salord, petició que tingué com a conseqüència el nomenament d'aquest com a Fill Predilecte de Ciutadella, l'any 1978.

Altres fets, que confirmen la seva projecció dins el moviment cultural autòcton, desenvolupat arreu dels Països Catalans, són: d'una banda, la publicació de l'article "El bon rei N'Anfós i Menorca" a la revista *Ponent* de Palma, un document que reflecteix fidelment l'esperit, el pensament i la personalitat del seu autor. De l'altra, la invitació que rebé per assistir als Jocs Florals de la Llengua Catalana, organitzats a l'Alguer, la qual invitació, si tenim en compte la rellevància de la resta d'invitats, constitueix un important indicador de la projecció assolida pel nostre sacerdot, dins el món cultural d'àmbit català.

I finalment, hem de citar la referència que en fa Joan Coromines en una carta dirigida a Francesc de B. Moll, el febrer de 1964, on li parla de les enquestes que farà a Menorca i li manifesta: "I també us estimaré molt que em recomaneu allà persones dels pobles i de Maó (a Ciutadella aniré a trobar Mn. Salord)".

Quant a les seves aficions, hem de destacar que, des de ben jove, s'interessà per la lectura, sobretot, dels clàssics grecolatins. Per a ell, aquesta afició no era una excusa intel·lectual, perquè en gaudia realment. Com a conseqüència d'aquesta afició, desplegà una recerca d'obres literàries, d'on extragué la informació científica escaient per als seus estudis. Per tal d'aconseguir aquestes adquisicions se serví de diferents mitjans, el més regular dels quals fou a través del seu amic Francesc de B. Moll que, gràcies a la seva condició d'editor, li proporcionà nombroses subscripcions a revistes de l'Estat espanyol i de l'estranger.

Una altra persona clau que contribuí al seu aplec bibliogràfic fou l'altre gran amic radicat a Mallorca, Josep Mascaró Passa-rius, que passà hores i hores rastrejant les llibreries de vell palmesanes, per atendre les comandes que li arribaven de Ciutadella. Vegades no eren obres fàcils de trobar, però gràcies a la perseverança que caracteritzà la seva personalitat, Salord aconseguí alguna obra considerada única.

Altres vegades aprofità algun viatge que ell mateix realitzà a Barcelona per visitar també les llibreries de vell. L'obtenció de determinats llibres fou gairebé una obsessió i els aconseguí a qualsevol preu. En una ocasió, segons conta Jaume Mascaró, exalumne amb qui estigué sempre en contacte, van anar junts a un d'aquests establiments barcelonins i després d'haver-se enfilat dalt una escala i d'haver remenat una bona estona, trobà el llibret *Viaje a Tierra Santa*. Davant l'interès que demostrà inconscientment, el llibreter li demanà un preu altíssim, que pagà. Quan sortiren, digué al seu company que l'havien vist venir.

Per tal de completar el seu fons bibliogràfic, estigué en contacte amb diferents llibreries de fora de Menorca, que li anaven oferint les novetats editorials. Així aconseguí, al llarg dels anys, constituir una biblioteca especialitzada, d'un valor extraordinari. Aquesta biblioteca actualment està dipositada al nostre Arxiu Històric.

Abans de finalitzar la panoràmica que hem fet de la vida de Mn. Josep Salord, hem de fer referència a la lluita que portà a terme a Menorca, l'any 1965, en defensa de la llengua vernacle a la litúrgia. Aquesta lluita esdevé omnipresent en la relació epistolar mantinguda amb Francesc de Borja Moll, on queda fidelment recollida la feina realitzada, com a capdavanter, a la nostra illa.

Comptam així mateix, amb algunes cartes rebudes de sacerdots mallorquins que portaren a terme diferents actuacions en la seva diòcesi. Miquel Julià, a la primeria de 1965, li explica les passes que s'havien fet per aconseguir l'adaptació dels textos litúrgics al mallorquí i li parla dels articles apareguts en els mitjans de comunicació de l'illa veïna.

Miquel Gayà, per la seva banda, l'informa sobre la traducció vernacle del Missal, ja aprovat per a les nostres illes i, amb paraules plegades de religiositat, l'encoratja a seguir endavant en la lluita: No desmaiem mai, li deia, que treballem per al Senyor i és nostra tota l'eternitat, per veure el triomf de les coses perennes i eternes.

L'entusiasme amb què Mn. Josep Salord rebia les notícies que es produïen a l'illa veïna és present en el comentari que féu a Josep Mascaró Pasarius: "Si parles amb en Llorenç Vidal, saluda'l de part meva i dóna-li la meua felicitació més sincera per aquell al·legat tant valent a favor de sa predicació en mallorquí, que va publicar en es darrer número de *Ponent*. Em va entusiasmar.

La rellevant aportació que féu Mn. Josep Salord en aquesta lluita queda fidelment recollida en els articles que publicà, entre el gener i el març de 1965, en els quals, amb paraules apassionades, explica el significat de llengua vernacla i demana a les autoritats eclesiàstiques que donin les normes i disposicions més justes per satisfer els drets i les necessitats lingüístiques dels fidels de la nostra illa.

Rebé felicitacions per aquests articles de Francesc de B. Moll, de Josep Maria Llopart, de l'Obra Cultural Balear, de l'editorial Spes, SA, etc. Les paraules que li dedicaren són d'encoratjament per superar l'oposició que trobà a la nostra diòcesi.

En aquesta problemàtica, que prengué dimensions desmesurades dins la nostra comunitat, la seva actuació evidencia la força de la seva naturalesa i la valentia i l'audàcia del sacerdot convençut, que lluitava pel que creia que era de justícia.

Molt possiblement, com a conseqüència dels enfrontaments que el nostre sacerdot mantingué, tant en el si de l'església com en la societat menorquina, la seva salut es veié greument afectada i es refugià en un aïllament que significà, gairebé, la finalització del seu treball intel·lectual. Finalment, morí, víctima d'un atac cardíac, el dia 26 de juny de 1970. Tenia 58 anys.

JOSEP SALORD, PROMOTOR CULTURAL

Des de la seva joventut estigué present en les manifestacions relacionades amb l'àmbit de la nostra cultura, de la qual fou un promotor molt actiu. Desenvolupà aquesta promoció des de les entitats que aglutinaren les actuacions culturals del nostre àmbit, en aquell moment: *El Iris*, on publicà les seves obres monogràfiques; el *Full Menorquí*, com a organitzador de la publicació; i el Cercle Artístic, com a president de la Secció d'Estudis. Participà, a més a més, en aquesta promoció mitjançant la seva obra, que no es decantà mai de la història, la cultura i la llengua pròpies.

Pel que fa al *Full Menorquí*, en primer lloc, hem de dir que fou el suplement del setmanari *El Iris*, que es publicà mensualment, des del gener de 1934 fins al juny de 1936, poc abans d'iniciar-se la Guerra Civil espanyola.

Les paraules que encapçalen el primer número indiquen clarament el caràcter del fulletó: "Quan començam la publicació d'aquest *Full Menorquí*, saludam de tot cor tots els que estimen, com nosaltres estimam la nostra Roqueta, la seva història, el seu llenguatge, els seus costums, la seva prosperitat..."

Quan s'inicià la publicació, Josep Salord tenia 23 anys i comptava amb la capacitat, la força i la il·lusió que proporciona la joventut, amb un menorquinisme suficientment clar i madur per organitzar i dinamitzar una publicació tan emblemàtica com fou el *Full Menorquí*. Per tal de tirar endavant la seva empresa, treballà, incansablement, recollint col·laboracions de totes les persones relacionades amb la nostra cultura, de tal manera que hi deixà plenament reflectida l'empremta del seu menorquinisme.

El *Full Menorquí*, per tant, constituí un ric compendi d'aportacions culturals, relacionades amb la nostra illa. Els treballs que s'hi recullen, impregnats tots per l'esperit del seu director, aporten informacions des de diferents perspectives: el folklore, la història i algunes composicions poètiques a la Secció Literària, d'autors rellevants dins el nostre àmbit.

La majoria d'aportacions apareixen escrites en llengua catalana, perfectament corregides pel seu director, que es preocupà, no únicament de la recerca de treballs, per tal d'omplir les quatre pàgines que mensualment es publicaven, sinó que també s'ocupà que els treballs apareguessin amb una ortografia perfecta.

L'objectiu menorquinista va ser l'element que cohesionà la publicació i es fa evident a través de les seves seccions.

Cal afegir que, tenint en compte la rellevància dels col·laboradors i la qualitat dels seus treballs, el *Full Menorquí* representà dignament la nostra cultura, al llarg dels dos anys que es publicà.

Finalment, volem manifestar que, tot i que Josep Salord no signà cap dels treballs, la seva presència hi és implícita per tot erreu, ja que l'estil, el contingut i, sobretot l'orientació, assenyalen, sense cap mena de dubte, la seva presència.

Quant a la presidència de la Secció d'Estudis, hem d'indicar que el Cercle Artístic, atenent la vitalitat cultural amb què sempre s'havia identificat, la creà formalment el 27 de gener de 1953, amb la intenció de donar resposta a les inquietuds culturals d'un nombrós grup de socis. Al front d'aquesta nova entitat, trobam

un conjunt d'intel·lectuals ciutadellencs, que acompliren perfectament la funció que se'ls havia confiat: Josep Salord, president; Gabriel Martí Bella, vicepresident; Josep Mascaró Passarius, secretari; Guillem Florit Piedrabuena, vicesecretari i arxiver; Antoni Mesquida Cavaller, tresorer, i els vocals: Josep Al.lès Quintana, Miquel Bagur Barrancos, Andreu Bosch Anglada, Gabriel Gelabert, Pere Hernández Sastre, Fernando Martí Camps, Marc Mascaró Montero, Sebastià Moll Campins, Josep Pons Lluch i el pintor Torrent. Cal assenyalar que aquest grup de persones representaren dignament l'àmbit cultural ciutadellenc d'aquell moment i que constituí una diversificada representació social i cultural, unida per un interès comú: la nostra cultura, sempre però, tal com indiquen els estatuts, dins el dogma de la moral catòlica i dels principis fonamentals de l'Estat.

Els cinc grups de feina, en què s'estructurà la Secció d'Estudis, abastaren un programa cultural ambiciós i compromès amb la realitat menorquina: el grup de Llegua, literatura i folklore; el grup, d'Història i Arqueologia; el grup de Ciències; el grup d'Art; i el grup de Foment de les activitats ciutadanes i del ressorgiment de costums tradicionals. El seu programa, per tant, se situà de ple en la voluntat d'incidir en l'àmbit cultural col·lectiu i cívic de la nostra ciutat.

Finalment, cal afegir que el funcionament de la Secció d'Estudis tingué un fidel seguiment de la premsa menorquina, gràcies al qual hem pogut avaluar la seva activitat i solidesa.

Tot fent referència a l'obra salordiana, hem de destacar, en primer lloc, que, indubtablement, l'autor mantingué uns objectius plenament coherents en tots els seus aspectes vitals: com a dinamitzador del *Full Menorquí* i com a president de la Secció d'Estudis, tal com ja hem dit, però també com a sacerdot i, sobretot, mitjançant la seva obra, que plasmà de forma dispena a través d'articles de premsa, de conferències i d'obres monogràfiques.

La majoria dels seus articles es publicaren en el setmanari *El Iris*. D'altres, ho foren en altres mitjans: la *Revista Monte Toro*, la *Revista de Menorca* i el diari *Menorca*. A més, l'any 1960, empès per la insistència del seu amic Josep Mascaró Passarius, publicà "El bon rei n'Anfós i Menorca", a la revista *Ponent* de Palma.

Signà aquests articles amb el seu nom, tret d'alguns que ho féu amb el pseudònim de Jordi March, molt possiblement tret de la torre amb el mateix nom, que hi ha al municipi de Migjorn.

La cronologia d'aquesta obra ens permet seguir el seu desenvolupament intel·lectual. La primera publicació va ser l'article "El Sant Traspàs de la Mare de Déu", el 1949, quan encara vivia al Migjorn. Mantingué una continuïtat al llarg dels anys 50, amb articles de temàtica diversa i de les obres monogràfiques de caràcter històric, publicades entre 1954 i 1960. Finalitzà, a la primeria dels anys 60, amb els articles publicats entorn de la problemàtica de la llengua a la litúrgia. Mentrestant, entre el 1956 i 1966 impartí una sèrie de conferències, que constitueixen veritables treballs científics.

Si valoram l'obra en conjunt, hem de dir que el vessant històric és, sens dubte, el més fecund i se centra, bàsicament, a Menorca. Els temes que tractà dins d'aquest àmbit, tant en articles com en monografies, són extrets del *Llibre Vermell* i fan referència a la Conquesta de la nostra illa per Alfons III, i a l'Assalt dels Turcs a Ciutadella de 1558, on explica, amb gran dramatisme, la gesta dels ciutadellencs, que vessaren la seva sang (ho he dit amb les seves paraules) per resistir l'atac dels turcs, durant dies i dies, fins que acabaren cedint la ciutat, amb unes conseqüències nefastes. No obstant això, el treball més important va ser a partir de la investigació sobre el Pariatge del citat Llibre Vermell. Cal recordar que aquest document recull l'organització de la pabordia i les rectories de Menorca i fins aquell moment s'havia cregut que l'autor era Jaume III de Mallorca. Mn. Josep Salord, però, a partir d'una exhaustiva investigació, descobrí que l'havia elaborat i aprovat Jaume II, pare de l'anterior. També hem de citar el treball sobre l'Acta de Constantinoble, en edició facsímil, que realitzà juntament amb Josep Mascaró Passarius.

Atesa la seva condició de sacerdot, treballà la literatura catalana medieval i dedicà alguns articles a la Mare de Déu, a Ramon Llull i a Ausiàs March. Treballà, també de forma esporàdica i mitjançant conferències, alguns temes propis de l'àmbit confessional com Marcelino Menéndez Pelayo, Sant Ignasi de Loyola i la Religió com a ànima de l'educació. Es referí, també, al folklore menorquí, mitjançant la conferència "Conceptes sobre es folklore", que esdevé una exhaustiva recopilació de material extret de la nostra cultura popular. Finalment, farem referència a la conferència que impartí, l'any 1966, sobre la història dels jocs florals, organitzada amb motiu de la celebració de les Noces de Diamant del Cercle

Artístic, on plasmà, amb la fidelitat pròpia dels historiadors, l'itinerari d'aquestes convocatòries literàries d'origen medieval, des dels inicis fins als nostres dies.

Tractà, amb passió, el tema de la nostra llengua, senyera indestructible que dirigí el curs de la seva existència i de la qual fou un fidel defensor. A l'article "La llengua dels menorquins", n'argumenta la filiació catalana, fent referència a la conquesta de l'illa pel (i cit les seves paraules) "catalaníssim rei d'Aragó, Alfons el Liberal, que va conquerir Menorca, en va treure els moros, i s'hi va quedar la seva gent".

Pel que fa a les obres monogràfiques, extretes del *Llibre Vermell*, en publicà vuit a la col·lecció Monografies Menorquines, separata d'*El Iris*. Totes són de limitada extensió i centrades exclusivament en la història de la nostra illa.

Quant a l'elaboració de l'obra, en primer lloc, hem de dir que la relació mantinguda amb Francesc de B. Moll i Josep Mascaró en fou una peça clau, ja que ambdós li proporcionaren una valuosa i abundant bibliografia, totalment necessària per bastir els seus treballs. El comentari que Moll fa a Mascaró Passarius, quan li dóna la seva opinió sobre l'obra de Mn. Salord, *La conquesta de Menorca*, explicita el mèrit del nostre sacerdot, ja que li diu: "la consideració d'altres factors fa que cregui que no tan sols és definitiva, sinó que té un mèrit inqüestionable fer feina d'aquest tipus, vivint allunyat d'arxius, de biblioteques i d'erudits i especialistes que, a més a més de permetre fer al moment consultes de tota mena, fa que un no se senti totsol en la seva empresa".

Superà, però, aquests entrebancs gràcies, com ja hem dit, a l'ajuda proporcionada pel mateix Moll i per Mascaró Passarius. Moll des de l'editorial que dirigia, ja que el subscriuí a nombroses publicacions especialitzades, editades dins i fora de l'àmbit català: *Destino*, *Ressò*, *Raixà*, *Biblioteca Raixà*, *Illes d'Or*; l'extensa col·lecció dels *Estudis Romànics*, *Vida Nova*, *Serra d'Or*, i el *Diccionari-Català-Valencià-Balear*. Se subscriuí també a algunes revistes estrangeres: *Romania*, editada a París; *Tramontane*, editada a Perpinyà i *Quaderni Íbero-Americani*, editats a Torino. A més, li proporcionà valuoses ajudes personals sobre l'etimologia de diverses paraules i li resolgué diferents dubtes sobre toponímia, que se li plantejaven, arran de la correcció lingüística dels treballs de Josep Mascaró Passarius. En una ocasió fins i tot, li reproduí una part d'un article de Paul Mayer, publicat l'any 1887 a la revista *Romania*, sobre un manuscrit de poemes marians que feien referència al Sant Traspàs, pel qual document, Mn. Salord demostrà un especial interès.

L'ajuda de Josep Mascaró fou també cabdal, ja que recorregué les llibreries de vell palmesanes, visità mercadets de llibres usats, tocà les portes de diferents intel·lectuals, per tal de complaure, de molt bon grat, les sol·licituds del seu amic ciutadellenc. Realitzà, també, altres gestions, ja que acudí a la biblioteca provincial, perquè Mn. Josep Salord necessitava una còpia en microfilm de l'obra *Cordial de l'ànima*, de Dionís Cartoxà. Per tal d'esbrinar la data de la mort de Miquel Rullan, notari que signà molts dels documents de Jaume II de Mallorca, es posà en contacte amb Joan Muntaner Bujosa, cronista de la ciutat de Palma, ja que aquesta informació era cabdal per demostrar que l'autor del *Pariatge* fou aquest rei i no Jaume III. El posà també en contacte amb Antoni Pons, que li proporcionà la biografia que havia realitzat de Jaume II. Tenim constància, a més a més, que l'any 1954 Mn. Josep Salord es dirigí directament a Joan Pons i Marquès, director de l'Arxiu Històric de Mallorca, per demanar-li una còpia de l'original del *Pariatge*.

La mediació exercida per Josep Mascaró, però, no es resolgué únicament amb els intel·lectuals mallorquins, sinó que fou més enllà, ja que el posà en contacte amb l'historiador valencià, Ernest Martínez Ferrando, director de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, per tal que comprovés si la còpia de la conquesta de Menorca, que li enviava, era exacta a l'original, guardat a l'esmentat Arxiu. Li demanà també si ja havia publicat la biografia d'en Carbonell, ja que ambdues informacions interessaven Mn. Salord per als seus treballs històrics. Contactà, a més, amb Ramon Aramon, secretari general de l'Institut d'Estudis Catalans, per si tenia algun exemplar de la crònica dels comtes de Barcelona.

Pel que fa a la promoció de la seva obra, entre els intel·lectuals mallorquins, cal dir que també fou assumida per Josep Mascaró Passarius. De l'edició de la monografia *La festivitat de Sant Antoni Abat en el Llibre Vermell*, tot seguint les instruccions de l'autor, repartí exemplars als intel·lectuals citats anteriorment. De l'edició facsímil de l'Acta de Constantinoble de 1958, en repartí a Joan Pons i Marques, que es manifestà "gratament sorprès que s'haguessin atrevit a fer una edició facsímil d'aquesta categoria"; a Lluís Alemany Vich; a Ernest Martínez Ferrando; i a Francesc de B. Moll que, després de fer molts d'elogis i de felicitar els autors efusivament, en féu un comentari a les cobertes dels fascicles del Diccionari. D'altra banda,

l'eminent historiador, Jaume Vicens Vives, director de la revista *Índice Histórico Español*, es dirigí directament a Mn. Josep Salord per demanar-li un exemplar, per tal de publicar-ne una ressenya a la prestigiosa revista esmentada.

Josep Salord, per la seva banda, envià alguns exemplars del *Pariatge*, que publicà amb motiu de la celebració del 25è aniversari del seu sacerdoci, a Joan Pons Marquès, a Joan Muntaner Bujosa, a Antoni Pons, a Francesc de B. Moll, a Rafel Ginard Bauçà i a Marc Taxoner, bibliotecari de l'Abadia de Montserrat.

I per acabar, farem referència a les conclusions que hem extret del present estudi:

En primer lloc, hem pogut comprovar que la saba que mogueu l'esperit de Mn. Josep Salord, a part de la religió, foren els aspectes culturals i lingüístics, relacionats amb la nostra illa, una afirmació que és avalada per la temàtica i per les seves actuacions vitals,

En segon lloc, hem de destacar el rigor científic que palesa la seva obra, barrejat amb una erudició, que brolla sobretot, quan cal recolzar els seus arguments. La part més representativa d'aquest rigor, la trobam dins els treballs històrics, ja que les notes amb què arrodoneix les seves exposicions proclamen la precisió dels seus estudis i el cabal de coneixements que posseí. Aquest rigor, indubtablement, aflora a partir de la voluntat d'arrodonir una obra ben feta, global i definitiva i es fa més evident en els treballs entorn del *Pariatge*, que han esdevingut inqüestionables.

Cal afegir que aquests estudis demostren, d'una banda, que comptà amb coneixements sobre diferents matèries com la paleografia, l'arqueologia, l'etimologia, la toponímia, la filologia i, de l'altra, que aprofundí en l'obra d'alguns autors com el Dr. Camps i Joan Ramis i també en les cròniques catalanes, el Diccionari Català-Valencià-Balear, etc. A més a més, pensam que un element clau de la seva erudició fou la valuosa biblioteca, que, indubtablement, l'ajudà a bastir els seus estudis.

En tercer lloc, hi trobam impregnada la seva condició de sacerdot, que és més evident en l'obra que fa referència a la literatura catalana medieval, ja que és on queda recollida la seva devoció per la Mare de Déu i l'admiració pels autors Ramon Llull i Ausiàs March, entre d'altres.

En quart lloc, cal destacar la coherència de plantejaments, que féu evident tant a nivell personal com a nivell d'obra. A nivell personal, mitjançant les seves actuacions vitals que es manifestaren, en algunes ocasions, de forma contundent, sobretot quan calgué defensar la nostra llengua. A nivell d'obra, perquè recull els interessos, la consciència lingüística, la ideologia i els valors culturals i morals de l'autor. Aquesta obra explicita, en definitiva, el seu esperit.

Si tenim en compte les evidències recollides, sobretot la projecció assolida dins i fora de la nostra comunitat, podem afirmar amb rotunditat que, dins el nostre entorn cultural dels anys 50 i 60, Mn. Josep Salord rebé i transmité influències i n'esdevingué una peça clau.

I abans de donar per acabada aquesta exposició, farem referència, novament, al seu sermó de Sant Antoni de 1953, que finalitzà dient:

Qui dubta que una de les coses que més caracteritzen un poble és la seua llengua, expressió del seu esperit? Estimem, per tant, i conservem aquest llenguatge nostre, aquest rallar en pla, que en tal dia com avui se va començar a parlar dins la nostra illa amb els conqueridors i que els nous pobladors van transplantar definitivament de llur comarques d'origen. És també herència sagrada dels nostres pares.

Moltes gràcies

Joana Moll Capó
Ciutadella, 16 de gener de 2012